
MANUSCRITS MEDIEVALS DEL MATARRANYA (TEROL) I LLURS APORTACIONS AL LÈXIC CATALÀ*

MEDIEVAL MANUSCRIPTS OF MATARRAÑA (TERUEL) AND THEIR CONTRIBUTIONS TO THE CATALAN LEXICON

JAVIER GIRALT LATORRE
Universitat de Saragossa
jgiralt@unizar.es

MARÍA TERESA MORET OLIVER
Universitat de Saragossa
mmoret@unizar.es

Resum: L'estudi de la llengua en què foren escrits els documents antics de la Franja és del tot imprescindible per a contribuir al coneixement de la història de la llengua catalana en aquest territori d'Aragó. Certament, el llenguatge formulari que s'hi troba i l'homogeneïtat escripturària són limitacions d'aquests manuscrits a l'hora d'esbrinar elements realment dialectals, perquè l'espon-taneïtat resta restringida a la mínima expressió; de fet, el lector que s'hi apropa comprova que hi ha una *scripta* coincident amb la d'altres textos de la mateixa època i d'altres zones. Nogensmenys, el seu estudi corrobora que, d'elements marcats diatòpicament, n'hi ha, fins i tot en la sincronia medieval en la qual foren redactats. En aquestes pàgines analitzarem les particularitats lèxiques d'alguns manuscrits del Matarranya dels segles XIV i XV, clarament occidentals i atestades majoritàriament en documents produïts en l'àrea valenciana o la nord-occidental. També presentarem els aragonesismes aplegats i aquells vocables que no han estat testimoniats enlloc.

Paraules clau: català, diacronia, dialectologia, lèxic, Franja d'Aragó, Matarranya, *scripta* nord-occidental.

(*) Aquesta recerca s'insereix dins el projecte *Aragonés y catalán en el pasado. Diacronia y variación lingüística en documentación de los siglos XIV y XV ubicada en archivos aragoneses* (FFI2014-52360-P), dirigit pel Dr. Jesús Vázquez Obrador.

Abstract: The study of the language in which the ancient documents of *la Franja* were written is of vital importance to the knowledge of the history of the Catalan language in this region of Aragon. Clearly, the formulaic language that is found in these and the homogeneity of the script are limitations of these manuscripts when it comes to finding truly dialectic elements, given that, in them, spontaneity is limited to a minimum; in fact, readers examining these documents may find that a sort of script exists, coinciding in other texts of the same era and from distinct areas. However, its study corroborates that there are indeed diatopically marked elements, even in the medieval synchrony in which they were written. In these pages, we shall analyze the lexical peculiarities of some manuscripts from Matarraña (Teruel) from the 14th and 15th centuries, clearly Western and mainly attested to in documents produced in the Valencian area or in the North-west. We also present the registered *aragonisms* and those words that have not been found in any other area.

Key words: Catalan, diachrony, dialectology, lexicon, *la Franja* of Aragon, Matarraña, Northwestern *scripta*.

1. INTRODUCCIÓ

La història d'un poble no es pot entendre sense acudir a les seves fonts, produïdes durant segles i conservades en arxius; no hi ha dubte de la necessitat d'apropar-se als escrits perquè són l'única, o si més no, la base més important per al coneixement d'èpoques pretèrites. Si focalitzem l'atenció en un territori com l'Aragó catalanòfon, és clar que una bona part d'aquesta documentació es troba dipositada als arxius municipals, on es custodien bàsicament actes dels antics consells i protocols notariaus. Tots aquests manuscrits esdevenen un testimoni fidel de la vida d'un poble, perquè ens aporten valuosa informació demogràfica, econòmica, antropològica, geogràfica, onomàstica, etc. Però també és indiscutible l'atractiu que tots aquests textos tenen per als estudiosos de la llengua catalana, sobretot per a conèixer el passat d'aquesta llengua a la Franja, ja que, en definitiva, és el pilar que sosté la llengua del present.

A més, interessa especialment el vessant diatòpic d'aquests documents, tot i ser conscients de les restriccions que presenten els textos antics des d'una perspectiva lingüística, perquè l'escriptura no reflecteix la realitat de l'expressió oral. Els documents medievals escrits en català es caracteritzen, fins a les acaballes del segle xv, per una gran uniformitat lingüística, per una *scripta* prou unitària, perquè entre la segona meitat del segle XIII i el començament del segle xv el català havia aconseguit d'establir un model de llengua escrita que progressivament anà ocupant els diversos camps de la cultura i del coneixement, a més de l'àmbit administratiu i jurídic (Moran & Rabella

2016: 161). No s'ha d'oblidar, d'altra banda, que en aquest darrer àmbit la rigidesa en la redacció dels textos afavorí encara més l'homogeneïtat: s'usaven uns determinats esquemes fixos i nombroses fórmules en la redacció, ja que, per la seva mateixa raó de ser, els procediments havien d'estar escrits amb precisió i rigor, evitant possibles interpretacions ambigües; això s'aconsegueix, per exemple, amb la utilització de binomis lèxics (cf. Lagüéns 1992b: 1128; Moret 2009: 264-265): «puxats dar, vendre, canviar, obligar, alienar, aver, tenir et poseyr, spletar et fer de aquell a totes vostres pròpies voluntats» (Fondespatla 1366). Es podria pensar, doncs, que els documents notariais només serveixen per a investigar les característiques del llenguatge notarial, i no per a conèixer alguna cosa més sobre la llengua oral de la zona en què els textos foren concebuts. Però, res més lluny de la realitat, ja que hom no ha de desdenyar cap de les possibles fonts d'estudi, i menys encara si hom vol accedir a etapes lingüístiques passades, on l'únic recolzament és la documentació conservada (Lagüéns 1992a: 24), al costat de l'onomàstica. Com deia Coromines (1997: 277), sota aquella «koiné» escrita s'amagava una llengua viva molt més variada, que en certes ocasions aflora en els manuscrits, per la qual cosa l'anàlisi dels aspectes dialectals esdevé bàsica per a una recerca de caire historicolingüístic. Per tant, la documentació antiga és cabdal per a l'estudi de la variació d'una llengua, i encara més per a la investigació d'aquesta variació des d'una perspectiva diacrònica a la Franja d'Aragó.

La presència de característiques lingüístiques que poden ser considerades dialectals s'adverteix en tots els nivells d'anàlisi, amb més o menys fortuna. Però segurament és el lèxic el component que ofereix una mostra més rica i diversa de constituents marcats diatòpicament, encara que parlar de dialectalismes sembla complicat justament per tractar-se, com hem dit, d'un llenguatge jurídic, amb mots que formen part d'un llenguatge tècnic o d'especialitat, amb una temàtica específica, amb uns usuaris concrets i unes situacions de comunicació determinades, el punt de partida del qual és una llengua més o menys comuna (cf. Moret 2016: 304-305). Tenint en compte aquestes premisses, ens proposem de fer ara una revisió del vocabulari contingut en la documentació escrita en català conservada en alguns municipis del Matarranya (Terol), per tal d'esbrinar quins tipus lèxics poden considerar-se dialectalismes i, dins aquest grup, quins estan circumscrits a la zona on foren confegits els documents. Aquests manuscrits pertanyen a dues èpoques diferents:

a) Segle XIV. Pergamins (*Per.*) referits a diversos municipis del Matarranya (Beseit, Calaceit, Fondespatla, la Fresneda, Massalió, Mont-roig, Queretes, Ràfels, Vall-de-roures), 1305-1392, amb diversa tipologia documental (cartes, albarans, àpoques, censals, compravendes, concòrdies, concessions, debitoris, dipòsits, requestes, embargaments, atorgaments de tutories). Són 50 pergamins que provenen de diferents fons: Arxiu de

la Corona d'Aragó (1), Arxiu Històric Comarcal del Baix Ebre (6), Arxiu Capitular de Tortosa (1), i els arxius municipals de Fondespatla (23), la Fresneda (13), Massalió (4) i Calaceit (2).¹

b) Segle xv. Protocol notarial de Fondespatla (*Pro.*), 1398-1429, amb un total de 97 testaments i codicils (veg. Giralt 2016), conservat a l'arxiu de Fondespatla.

2. MOTS MARCATS DIATÒPICAMENT

Comentem a continuació algunes paraules que, des del nostre punt de vista, estan marcades diatòpicament, si més no en algun dels tres sentits següents:² 1) perquè, a partir de la procedència de la documentació coneguda, s'albira ja en època antiga una utilització no generalitzada del tipus lèxic en qüestió; 2) perquè algunes formes lèxiques, tot i ser generals en el domini catalanoparlant, presenten variants que foren privatives d'una zona dialectal; i 3) perquè hi ha vocables que, a pesar d'haver gaudit en l'època medieval d'un ús prou estès en l'àmbit lingüístic del català, actualment han esdevingut dialectals per abraçar un espai geogràfic més restringit.³

açut (Per_1330); *açuts* (Per_1330). 'Assut, mur de contenció que atura o desvia l'aigua d'un riu per aprofitar-la en l'agricultura o en la indústria': «que la aygua que sie partida per eguals parts a la açut que en Bertolomeu d'Artigues à feyta o feyta fer en dret de l'ort d'en Domingo Andreu»; «moliners o qualssequer altres persona o persones trencaran l'aygua dels molins o molí de Fontespatlla o çèquies o açuts d'aquell». Prové de l'àrab *as-sudd* 'obstacle, obstrucció'; en un dels testimonis recollits s'observa que és substantiu de gènere femení, com a conseqüència de l'aglutinació de la vocal inicial del mot amb l'article (*DECat* I, 460b-461a). Actualment és paraula pròpia de l'àrea valenciana, de la ribera de l'Ebre i del Matarranya, fins i tot com a femení (*ALDC* IV, mapa 765).

alboreda (Per_1379). 'Arbreda': «Item un ort, alboreda, que és è·l dit terme en la partida del Mas dels Abellés». Variant dissimilada del substantiu *arboreda* (cf. *arbreda*),

1. Aquests manuscrits han estat editats per Giralt & Moret (2018).

2. Com afirma Ferrando (2001: 526), a l'hora de determinar dialectalismes en l'època medieval, «sempre s'hauran de relativitzar les dades, ja que ben sovint s'ha d'entendre el dialectalisme de l'època simplement com a tendència cap a la preferència d'un mot o d'una variant formal en una determinada zona».

3. Cada mot va seguit d'una referència que inclou l'abreviatura del corpus documental, segons s'ha indicat en la introducció, i l'any o anys de datació del testimoniatge.

que segueix viva a l'àrea de Tortosa i Ribera d'Ebre; segons Coromines (*DECat* I, 361b), *alboreda* es documenta per primera vegada a començaments del segle XV, per la qual cosa el testimoni aplegat als manuscrits del Matarranya permet d'avançar-ne la datació.

almaraxes (Pro_1429). 'Almorraxa, garrafa': «Item almaraxes de vidre e greals de tera». De l'àrab hispànic *marráisha*, variant de l'àrab *mirásha* (derivat de l'arrel *rašš* 'arruixar'). Amb aquest significat apareix en el *Libro de la Collida* de Barracas (Terol) del segle XV (Sesma & Líbano 1982: 78) i *almarratxa* és anotada per Nebrija & Busa (1507: 170); avui es conserva *marraixa* sobretot en valencià meridional (*ALDC* II, mapa 355). Amb el valor de 'càntir' es concentra a l'àrea del valencià septentrional (*ALDC* II, mapa 346; *ALDT*, mapa 107); amb el sentit de 'gera' sembla perdurar a Lasquarri (Ribagorça), Calaceit (Matarranya) i punts del Maestrat (*DECat* IV, 484b); i com a 'bota' apareix la variant *borratxa* a l'Alguer, les Illes Balears, poblacions valencianes septentrionals i el Rosselló (*ALDC* II, mapa 353). Cf. també *almarregas* en documentació aragonesa del segle XV (Sesma & Líbano 1982: 78).

archevispe (Per_1379); *arçevispe* (Per_1327); *arcevispe* (Per_1327); *arcebispe* (Per_1349). 'Arquebisbe': «en Giamó Agremunt, notari públich de Fontespalla per tota la tera et senyoria del senyor archevispe de Çaragoça»; «a nostre jutge llocal et al senyor arçevispe et al justícia d'Aragó»; «presentà huna carta del senyor arcevispe de Çaragoça»; «Sennyal de mi Pere Solanes, notari públich de Vall-de-roures de la tinença per auturitat del senyor arcebispe de Çaragoça». Prové del ll. ARCHIEPISCOPUS i les variants atestades presenten resultats interessants: d'una banda, s'adverteix el manteniment de la segona bilabial sorda etimològica, solució pròpia del català occidental, coincidint amb el castellà *obispo* i l'aragonès *bispol/bispe* (cf. Fort 1994: 156); d'altra, el prefix ARCHI-, que conserva habitualment en català el so velar sord per cultisme (*arquebisbe*), ha seguit l'evolució normal en català del grup -CY- > [s], paral·lelament al comportament del castellà *arzobispo* i l'aragonès *arcevispo*, i això tal vegada s'ha produït per influència d'aquest últim; de fet, s'atesta *arzevispe de Nàpol* en un document aragonès de 1328 (*DECat* I, 810), com en d'altres del segle XV (Lleal 1997: 42), i àdhuc s'inclou com a veu aragonesa antiquada en el *Diccionario de Autoridades* (DA).⁴

aydar (Per_1372). 'Ajudar, emparar': «et a totes qualssevullen altres cartes que a nós pogesen aydar et a vós noure». Del ll. ADJŪTARE, forma sincopada que ja es documenta a l'edat mitjana des de Lull, però que restà limitada posteriorment al

4. Encara que es podria interpretar que el prefix *arce-* és només una variant gràfica de *arche-* (cf. Favà 1996: 71), creiem que s'ha de llegir [arse-] perquè en el mateix manuscrit hi ha la variant *arçevispe*, amb una ç per a la qual no és possible una altra lectura.

català occidental i al mallorquí (cf. *DECat* I, 117a; Veny 1960: 157-158; Miralles 1984: 50; Duarte 1985: 45; Casanova 1988: 38; Martí i Castell 2002: 169; Veny & Massip 2013: 202 i 876).

aygües vesants (Per_1379). 'Aiguavessant, vessant d'una muntanya, declivitat d'un terreny per on corren les aigües de la pluja': «que affronte ab terra d'en Bernat Aguiria et ab via veynal et ab la serreta aygües vesants et ab terra d'en Guyamó Agramunt». Enregistrem en el manuscrit una variant en plural d'un compost que s'atesta per primera vegada en 1518 en documentació de Castellbò (Lleida); avui és mot estès en català occidental pirinenc i en tot el nord i migjorn del País Valencià (*DECat* I, 97b). Cf. arag. *aguabesante*, en un document de Panticosa de 1628 i encara viu en algunes poblacions de la província d'Osca (Vázquez 2004: 192).

bonea (Per_1386). 'Bonesa, qualitat de bo': «que fos mercè et bonea d'ells, per conservar la bona unitat et amistat». Variant de *bonesa* < ll. BONITIA, amb síncope de la sibilant, usada en la llengua antiga i avui en valencià (Batlle *et al.* 2016: 157; *DCVB*).

braçal (Per_1379). 'Braç o ramal de sèquia': «afronte ab heretat d'en Johan Fuster et ab eretat de na Maria, muller d'en Johan Gil, et ab braçal consellal». Mot emprat a l'àrea occidental del català (cf. *ALDC* IV, mapa 766), que deriva de l'ús de *braç* amb el sentit de 'sèquia o canal de certa entitat', documentat per primera vegada en uns textos lleidatans de 1146 i 1172 (*DECat* II, 186b; *DCVB*). Cf. Fort (1999: 95-96) qui testimonia el mot en documentació de Fraga de 1502.

cabezes (Pro_1414). 'Cap de bestiar': «Item ab açò li lexi per lo dit exovar cinch cabezes de ovelles». Del ll. CAPITIA, amb un significat especialitzat del mot referit al bestiar, als vegetals i al vestit, que té els seus primers testimonis en textos de Muntaner, en documents del Baix Ebre de finals del segle XIII i castellanencs de començaments del segle XIV (*DCVB*, s.v. *cabeça*; *DECat* II, 509b). Referit al bestiar, és mot antiquat en català i només es testimonia avui en parlars de transició de la Franja d'Aragó (cf. Giralt 2005).

capçons (Pro_1429). 'Capçó, eixugamà': «Item quatre capçons de lenz listat». Derivat diminutiu a partir de CAPITIA, usat ja per Llull amb aquest significat (*DECat* II, 512b), que potser s'explica perquè es penjava a un cap o punta (*PALDC* I, mapa 248); també s'enregistra en el *Libro de la Collida* de Mont-roig (Matarranya) corresponent al segle XV (Sesma & Líbano 1982: 137). *Capçó* perviu restringit al valencià septentrional; cf. *capçana*, *capçal* i *capçol* a la província de Lleida i a Mequinensa (*ALDC* II, mapa 400).

corderines (Pro_1429). ‘Pell d’anyell o d’ovella’: «hun parell de goengues ab son cubertor de corderines». Mot antic, derivat de *corder*, documentat en textos dels segles XIV i XV, d’ús fonamentalment occidental (*DCVB*, s.v. *corderí*; *DECat* II, 934a; Sesma & Líbano 1982: 164; Palet & Romero 1987: 168).

costreta (Per_1381). ‘Constrenyiment, obligació’: «aquella matexa costreta et exsecució se pusque fer e-s façe per les dites penes». Derivat postverbal de *costrènyer* atestat en textos de sant Vicent Ferrer (*DECat* III, 798a); cf. arag. *costreyta* (Vázquez 2011: 35), *constreyta* (Borao 1908: 198).

defendre* (Per_1332); *deffendre* (Per_1379). ‘Defensar’: «el qual per eles demanàs, responés, defenés en judici et fora judici et sempre de present en poder del dit justícia»; «Et que aquelles per evicció sien per tots tepms obligades et tengudes salvar et deffendre la dita vendició per nós a vós feyta de tota mala veu et contrast». Aquest mot procedeix del ll. DEFENDĒRE i existí en català fins al segle XVI, com demostren diversos testimonis literaris i no literaris medievals (cf. *CICA*; Nebrija & Busa 1507: 190; Veny 1960: 161; Duarte 1985: 92; Farreny 1986: 210 i 2004: 400; Casanova 1988: 78; Bruguera 1999: 61; Martí i Castell 2002: 171), encara que, segons Coromines, començà a substituir-se per *defensar* des dels primers temps de la llengua (cf. *DECat* III, 40b-41b); no obstant això, com a fidel hereu del verb llatí sembla mantenir-se després en alguns punts de l’àmbit occidental (Veny 1960: 161; *ALDT*, mapa 487; cf. també Veny & Massip 2009: 89), incloses algunes zones de la Franja d’Aragó (en concret, la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i Maella).

deffenedors (Per_1379). ‘Defenedor, defensor’: «axí com a leals quirents, autors et deffenedors que som tenguts». És un substantiu derivat de *defendre*, el qual, tot i documentar-se en les *Vides de Sants rosselloneses* del segle XIII, s’usa fonamentalment en textos procedents de l’àmbit lingüístic occidental des de la mateixa època (*CICA*; Nebrija & Busa 1507: 191; Duarte 1985: 93; Casanova 1988: 78; Moret 2010: 290); avui es conserva en valencià (*DCVB*, s.v. *defenedor*).

dobla (Per_1360): «per aquell justícia requests la dita pena pagar contradiran los dits tres dies passats aien ésser condempnats o condempnat et encorreguts en pena de la dobla, la qual pena de la dobla si pagar se convendrà s’aia a pagar». Tot i que aquest vocable designà antigament una ‘moneda, d’or o de plata, que tenia diferents valors segons les èpoques i regions’ (cf. Lleal 1997: 138), en els documents del Matarranya fa referència a una pena que havia de pagar el falsari o enganyós, de la mateixa manera que en els *Costums de Tortosa* del segle XIII. Es tracta de la substantivació de la forma

femenina de l'adjectiu *doble*, present des del segle XIII en textos de procedència occidental (*DECat* III, 192b).

enbaxes (Pro_1403). 'Objectes transportables i utilitaris de tipus divers': «axí aquelles li lex ab tot ço que dintre és, ço és totes e qualssevulles robes, aïnes, enbaxes, fustes obrades o per obrar, cubs, cubes e totes altres fustes, robes que dintre aquelles són». Mot no contingut en els diccionaris, però sí en el *Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina* (1294-1295), en el *Llibre de Cort de Justícia de València* (1279-1321), en altres textos valencians del segle XIV (*CICA*; Diéguez 2001: 308) i en documentació de les Paülis (Ribagorça) de la segona meitat del segle XVI (Quintana 2007: 178). Potser l'hauem de relacionar amb el baix llatí *ambactia* 'servei', procedent del gal *AMBACTOS* 'servidor', d'on surten l'italià arcaic *ambasia* 'servei' i els derivats occitans *ambaissada* 'encàrrec', 'ambaixada', *ambaissador* 'ambaixador', l'antic *ambaissar* 'complir un encàrrec' (cf. *DECat* I, 271b-272b) i l'occità modern *embaiisso* 'embalatges, sacs, cordatges, etc.' (cf. Coromines 1991: 272), amb el qual enllaçaria el nostre *enbaixes* amb el sentit que podem deduir pel context en què s'utilitza; el mateix origen té l'antic *embaixeries* 'encàrrecs, negocis', usat per Eiximenis.

enmenar (Per_1343/1358/1359/1366/1371/1372/1379/1383). 'Esmenar, corregir': «tot vos ho prometem satisfer et enmenar et creure per la vostra simple paraula». Del ll. *EMĒNDĀRE*, les primeres formes enregistrades en català són *emendar* i *emenar* (a començaments del segle XIII), així com *esmenar*, amb restitució romànica del prefix *EX-* que es reduí en llatí (*DECat* III, 600a; Duarte 1985: 121; Martí i Castell 2002: 172). En canvi, la variant *enmenar*, la més usada en els textos del Matarranya que hem examinat, sembla restringida a d'altres de procedència valenciana de la mateixa època (cf. *DCVB*, *CICA*). Aquesta forma presenta una modificació de la síl·laba inicial per influx del prefix *en-*, com succeeix en el castellà *enmendar* (*DCECH* II, 634b).

enprestar* (Per_1369/1372/1379/1383). 'Prestar, deixar diners o una altra cosa': «dos millia sólidos dinés jaqueses bona moneda, los quals vós per a obs nostres et a neçesitat del dit consell et en nostres noms propis amigablement enprestàs». Derivat de *prestar* < ll. *PRAESTARE*, amb l'afegit del prefix *en-*, la primera documentació del qual data de finals del segle XIII en manuscrits occidentals (veg. *CICA*; Diéguez 2001: 312).

enseguir-se (Per_1386). 'Seguir-se, produir-se': «et per esquivar et foragitar tota matèria de dissensions et scàndells et perills que en esdevenidor entre les dites universitats per les coses deiús scrites se porien enseguir». Verb derivat de *seguir* per aglutinació de *en*, que formava part de l'estructura *seguir-se'n* 'esdevenir-se' (*DECat* VII, 746b). Segons la documentació existent, sembla ser una solució preferida en textos

de procedència occidental, més que no pas oriental, i sobretot valenciana (cf. *CICA*; Veny 1971: 172; Diéguez 2001: 312). Cf. *inseguir* en el *Llibre de Antiquitats* de la Seu de València (Martí Mestre 1994: 308).

exovarar (Pro_1406/1414). ‘Donar aixovar’: «donam-nos licència e falcultat la hu a l’altre que puxe casar e exovarar los dits fills e filles nostres»; «però estan castament e sens marit que puxe casar e exovarar los dits fills e filles meus e seus segons que avem fet a na Bernada, muller d’en Domingo Insa, filla nostra». Forma verbal derivada d’*aixovar*, procedent de l’àrab *aš-šuwâr* (*DECat* I, 115a), amb un canvi de la vocal inicial per influx del so consonàntic palatal. Aquest verb només s’ha atestat en alguns sermons de sant Vicent Ferrer (Schib 1977: 21), per la qual cosa podem deduir que fou d’ús occidental. En castellà existeix el seu equivalent *ajuarar* (*DLE*).

ferreginal (Per_1366); *fereginal* (Pro_1429); *ferreginals* (Per_1379). ‘Farraginal, lloc on hi ha sembrat farratge; tros de terra situat prop de l’era, i destinat a fer-hi farratge’: «cobrar los dits dinés de la dita peyta entre constrets et coreguda et venda del dit ferreginal et ort et de la present carta»; «Afronte lo desús dit fereginal e tera dellà lo regall ab lo fosar e ab via pública e ab tera d’en Pere Bonfill e ab tera sensal de sent Miquel e ab fereginal d’en Pere Oriola»; «affronte ab los ferreginals propés d’en Ramon Castelló et ab via pública». Prové del ll. *FARRAGĪNĀLE* i presenta testimonis documentals des del segle XII, amb diferents variants formals, encara que són especialment abundants a l’àrea occidental del català (*DECat* III, 899a-900a). Aquesta mateixa solució s’atesta en textos de Massalió de 1560 (Fort 2002: 121); en d’altres de la Ribagorça de mitjan segle XIV hi ha la variant *ferreyanal* (Moret 2010: 164). Cf. arag. *ferregenal* (Fort 1994: 51) o *ferreginal* (Navarro 2008a: 109).

fianceria (Per_1368); *fiançeria* (Per_1321). ‘Acte de donar fermança, seguretat o garantia’: «la qual dita fianceria de salvetat yo dit Guiamó Vallès volenterosament faç et atorch»; «la qual fiançeria de salvetad desús dita yo dit en Bertolomeu de Ribol volentés faç et atorc». Sinònim de l’antic *fermanceria* (Ponsoda, 1996: 273), format a partir de *fiança* amb el mateix sufix, el qual es documenta en un manuscrit ribagorçà de Sant Esteve del Mall de 1316 (Moret 2010: 87), en els llibres de cort de justícia d’Alcoi i Cocentaina del segle XIII (*CICA*) i en manuscrits de les Paüls de 1578 (Quintana 2007: 184); també apareix en el *Fuero de Jaca* (Molho 1963: 574 i 576) i en textos forals navarresos dels segles XIII i XIV (*CORDE*).

gronça (Per_1372). ‘Gronsa, tremuja del molí d’oliva o de gra’: «après dell blat que de les dites persones estranyes serà trobat en la gronça». Veu recollida en textos valencians del segle XV i en d’altres ribagorçans del segle XVI (cf. *DCVB*, s.v. *gronsa*;

Quintana 2007: 186), que es manté en català nord-occidental i valencià, àdhuc amb les variants *gruansa* i *guansa* (*ALDC* V, mapa 1024). És un derivat de *gronçar* ‘columpiar’, format sobre una base indoeuropea com *CRONTIARE, pel moviment oscil·latori característic d’aquesta part del molí (veg. *DCECH* I, 162b i IV, 295b).

llogar (Per_1383); *logar* (Per_1338); *lugar* (Per_1372); *llogars* (Per_1383); *logars* (Per_1364); *loguars* (Per_1372); *logàs* (Per_1375). ‘Nucli de població menor que una vila’: «hon quer que atrobats seran en fira o fora de fira, en mercat, en herm o en poblal, generalment en tot llogar et singularment et specialment en cadaú»; «establim et hordenam per a tots temps que los jurats et plegadós de les peytes o gites del dit logar de Calaçeyt»; «axí que vós puscau aver plener poder et achoritat nostra en qualsequer llogars». Del ll. LOCALIS, amb dissimilació de líquides; aquest mot va començar a desaparèixer en català a partir de mitjan segle XIV (veg. Moret & Tomás 2014: 155), encara que s’ha mantingut dialectalment a l’àrea del ribagorçà, sobretot en els parlars de transició (cf. *DECat* V, 235; *ALDC* III, mapa 692).

menescal (Per_1360). ‘Manescal, facultatiu que té per professió curar les malalties de les bèsties’: «e·n presència d’en Pere Turró, savi en dret, d’en Pere de Vilalbí, d’en Bernat Aldua, ferrer, et d’en Johan de Ovó, menescal, ciutadans de Tortosa». Prové del fràncic *MARHSKALK ‘cavallerís major’; fou solució comuna en català antic (documentada ja des de 1313), però després ha restat restringida a l’àmbit occidental i a l’aragonès (*DECat* V, 425a; *DCVB*; Casanova 1988: 138). Cf. Fort (1993: 213), qui testimonia el mot en documentació fragatina de 1501.

mestura (Pro_1410); *mestures* (Pro_1429). ‘Mestall, barreja de cereals’: «dues faneques de forment e dues de mestura»; «Item tot lo blat de qualsevulle natura que sie, forment, mestures, ordy, avena e tot ço que sie en les cases e alberch on estam». Mot antic i dialectal, que procedeix del ll. MĪXTURA, encara enregistrat per Coromines al País Valencià i a les valls aragoneses de Benasc, Chistau i Bielsa (*DECat* V, 625b).⁵

panificar (Per_1371). ‘Disposar una terra perquè produeixi blat’: «però si entorn de la terra panificada o en altre qualsevol loch ne havia et aquelles esbrancaran, que de aquelles sien tenguts de lezar lo terç de les rames o més, emperò si en la terra panificada haurà arbre gros de què poguessen exir dos cayrats». Paraula composta de PANIS ‘pa’ i *FĪCCARE ‘ficar, clavar’, que es documenta en català per primera vegada en un text valencià de 1405 amb el sentit de ‘fer pa’; amb el significat atestat en el document del

---

5. Segons les dades de l’*ALDC* (IV, mapa 797), només es recollí a Eressué (Vall de Benasc, Osca) i Torremançanes (Alacant).

Matarranya apareix en algun text català occidental del segle XIV, en *Tirant lo Blanch* (CICA) i en els *Furs de València* (Colón & Garcia 2002: 323), així com en el *Libro Lucero* de Benasc de 1536 (DECat VI, 155a; DCVB) i en el *Diccionario de Autoridades* en 1737 (DA).

perayre (Pro_1403). ‘Persona que es dedica a l’art de la llana, des del rentat fins al perxat’: «Item n’Anthoni Narbona, fill d’en Pere Narbona, que stà a Alcaniz a perayre V sous per amor de Déu». Variant de *paraire* < ll. PARATOR, per dissimilació de la vocal pretònica, especialment usada en català occidental (DECat VI, 266b; Nebrija & Busa 1507: 227; Farreny 1986: 216; Fort 1993: 213).

perche (Per_1343). ‘Porxo, pòrtic adossat a la façana d’un edifici i limitat amb columnes o pilars de sosteniment’: «aplegat al perche de la eglésia de senta Maria del dit loch de la Freyneda». Mot documentat per primera vegada en textos de la Ribagorça i del Matarranya del segle XIV (DECat VI, 728a; Moret 2010: 144) i també anotat per Nebrija & Busa (1507: 228) amb el sentit de ‘graner’, el qual procedeix d’una base *PARRICE, com a variant de PARRICUS ‘graner’ (> cat. *pàrrec*), amb evolució mossàrab (DECat VI, 728a), tot i que Veny, sense rebutjar la proposta anterior, assenyala que podria ser un compromís entre els derivats de PORTICU i PERTICA (PALDC 2, mapa 172). Avui s’utilitza, també amb el significat de ‘golfa’, en català nord-occidental (on hi ha igualment *perxi*) i pel nord del País Valencià (veg. DECat VI, 728b-730a; ALDC II, mapa 253).

perferta (Per_1386); *perfertes* (Per_1328). ‘Oferiment’: «aquells cent florins que la vila de Val-de-roures, Bezeyt, Fondespatla devien al dit honrat en Beringuer de Torrelles per aquella perferta que avien feta al senyor rey». Substantivació del participi de passat de *perferir* ‘oferir espontàniament’, variant de *proferir* < ll. PROFERRE; apareix ja en manuscrits ribagorçans de finals del segle XIII (DECat VI, 779b; Quintana & Martínez 2007: 100), així com en altres d’occidentals del segle XIV i en el *Llibre del fets del rei en Jaume* (CICA).

pleytegar* (Per_1383). ‘Pledejar, sostenir un procés, contendre judicialment’: «ni d’aquest deute ab vós no pleytegarem ni contra la absolució del dit deute o partida de aquell». Aquest verb, que deriva del substantiu *pleyt*, conserva la consonant dental a diferència del que succeeix en cat. *pledejar*, fr. *plaidier*, oc. *plaidar*, *plaidejar*, però en consonància amb l’aragonès *pleitear*, que fou manllevat després al castellà (DCECH IV, 578a-b). Haurem d’interpretar que fou una formació pròpia del català occidental a partir del verb aragonès, encara que en altres textos de procedència tortosina i valenciana de la mateixa època només hi ha *pledejar* en convivència amb el substantiu

pleit (cf. Colón & Garcia 2002: 325; Duarte 1985: 125; Ponsoda 1996: 297; Diéguez 2001: 383), fet que persisteix en textos valencians dels segles XVI i XVII (Ponsoda 1996: 160). No obstant això, és possible que la forma dialectal *pleitejar* hagués gaudit d'un ús més ampli, si més no col·loquialment, perquè apareix recollida per Escrig en el seu diccionari valencià-castellà de 1851 (*DEscrig*) i també fou utilitzada en aforismes valencians de mitjan segle XIX (Fages 1853: 13)⁶ i en refranys tortosins de començaments del segle XX (Bayenni 1979: 506-507), encara que Ponsoda (1996: 160) opina que la pronúncia actual amb diftong en valencià deu ser segurament per influència del castellà *pleito*.

pobillar (Pro_1415). *Pobillar edat* 'menor de edat': «si aquella morie en pobillar edat». En aquesta locució apareix la variant popular del mot culte *pupil·lar* (*DCVB*), la qual s'atesta restringida a textos valencians medievals sota la forma *pubillar* (*CICA*; Torró 2009: 871), amb una variació de la vocal pretònica que resulta constant a l'edat mitjana —i fins l'actualitat— segons els testimonis aplegats de *pubill* / *pobill* < ll. PŪPĪLLUS (*DECat* VI, 846b-847a).

quartals (Pro_1410/1426). 'Quartal, mesura de capacitat de grans, de valor variable': «Item lex nou quartals de forment». Aquest derivat de *quart* està documentat a les acaballes del segle XIII en el capbreu de la Vall de Ribes (Rasico 1990: 375) i al segle XIV en el capbreu de la baronia d'Entença (Palet & Romero 1987: 199); pel que fa a l'àmbit catalanoparlant actual, resta limitada a la Ribagorça aragonesa i a certs punts del Matarranya (*ALDC* IV, mapa 852).

rall (Pro_1429). 'Ratllador, raspa de ratllar': «Item hun rall e hun parell de candalobres». Derivat de *ralla* < ll. RADŪLA 'rascador', atestat en un inventari tarragoní del segle XV (*DECat* VII, 126a) i recollit per Nebrija & Busa (1507: 233) amb el sentit de 'cisell, escarpra'; sembla ser mot propi de l'àmbit occidental (*DCVB*).

regall (Per_1379, Pro_1399/1401/1403/1410/1414/1429); *regal* (Per_1366). 'Regueró, solc per on passa l'aigua, especialment per a regar': «que affronte ab lo regall de la vila et ab terra et ort d'en Berenguer Gomar et ab via pública et ab ferreginal sensal de sent Salvador»; «axí com afronte de la primera et secunda part ab vies públiques et ab ort d'en Bernat Andreu et ab lo regal». Derivat de *rec*, tot i que amb influència de *regar* pel que fa al significat, present en català occidental (*DECat* VII, 165b; *DCVB*).⁷

6. També s'atesta a finals d'aquest mateix segle, com es pot comprovar en l'explicació del modisme *abogat de cuina* 'mestre en l'art de donar parer i pleitejar' (Martí Mestre 2006: 21-22).

7. Amb aquest valor semàntic, l'*ALDC* (IV, mapa 768) només el testimonia a Fraga.

sementer (Pro_1429); *sementers* (Per_1379). ‘Sembrat’: «aquell dit safrà e safranar li lex a la dita na Catalina ab tot lo sementer que y he en lo dit fereginal; emperò nós dits venedors retenim en nós que no és comprès en la dita vendició los sementers presents, que ara són en les dites heretats, et los safrans». Derivat de *sement* < ll. SEMENTIS, el primer testimoni del qual es troba en Lull; amb el significat atestat en els nostres manuscrits, sembla conservar-se actualment al Matarranya i nord del País Valencià, tot i que a les Balears és prou viu designant cadascuna de les petites finques que formen una propietat rústica (*DECat* VII, 769a; *DCVB*). També apareix en documentació de Fondespata de 1573 (Fort 2003: 94). Cf. arag. *sementero* (Fort 1994: 39).

senda (Per_1379). ‘Sendera, camí estret per a vianants’: «Item unes cases et corral que afronten ab ferreginal d’en Domingo Galí et ab via pública et ab senda». Procedeix del ll. SĒMĪTA i, encara que sembla tenir un ús ampli en català a l’edat mitjana, la documentació demostra profusió en textos de procedència occidental (*CICA*; Schib 1977: 135; Casanova 1988: 184); avui s’ha antiquat en català oriental, però no en l’occidental (*DECat* VII, 784b; cf. *ALDC* III, mapa 699). Apareix també en manuscrits de Fraga de començaments del segle XVI (Fort 2000: 362).

stal (Pro_1401). ‘Pleta petita, corralet’: «Item lex a Guiamonet Nebot meu lo celler ab les cubes, lo stal vell». Mot que suposa una base STALL-, tal vegada germànica, documentat per primera vegada en un text de principis del segle XI d’Ovarra (Ribagorça); avui perviu pel Pirineu occidental de parla catalana i aragonesa, així com a la toponímia (*DECat* III, 734b-735a). Designant un ramat petit en un corralet així, s’atesta en algun punt del tortosí i del valencià septentrional (*DCVB*, s.v. *estall*).

thea (Per_1360). ‘Teia, fusta resinosa del pi’: «que si alguna perssona del dit loch de Betzeyt o de son terme tallarà ni farà fusta, ni thea, ni carbó o quitrà, ni pega en la devesa de la dita ciutat». Procedeix del ll. TEDA, variant general en català antic fins al segle XV, inclosa per Nebrija & Busa (1507: 242) en el seu vocabulari; és conservada actualment en català occidental (cf. *DECat* VIII, 372b-373b).

torquadores (Pro_1429). ‘Drap de netejar atuells de cuina’: «Item quatre torquadores listades ab cotó». Mot derivat de *torcar* ‘netejar, eixugar’, verb documentat des d’antic i usat modernament en català occidental i mallorquí, el qual prové del ll. vg. *TORCA ‘torcedura’ (*DECat* VIII, 580a; Veny 1960: 123). El substantiu només l’hem trobat atestat en un *Cuern de Corpus Christi* de Tortosa de 1448: «per fer beles VI thovalles, torquadores, torquamans, torquacoltels e thovaloles» (Massip 1992: 74). Per tant, bé podria ser un mot propi del tortosí, del qual existeix la variant masculina *torcador* en valencià (*DCVB*).

usat (Per_1372). ‘Atrevit’: «establim et ordenam que denguna persona, vey o abitador del loch de Calaceyt o de son terme, no sie tan usat de levar o fer levar denguna natura de blat o blats per moldre o fer moldre en dengun altre moly de fora lo terme de Calaceyt». Variant de l’antic *osat*, participi del verb *osar* ‘gosar, atrevir-se’ < ll. vg. AUSARE. Segons Coromines (*DECat* IV, 580b-581a), en l’àrea de Tortosa, segons es documenta en un text de 1341, sorgí la pronúncia *usat*, cosa que introduïa la confusió amb el ver *usar*, ja que es podia entendre ésser *usat* com ‘estar acostumat’ (també es testimonia en documents aragonesos del segle xv); això provocà la preferència per *gosar* (amb *g-* antihlàtica per fonètica sintàctica) per tal d’evitar malentesos. Tot i així, Bruguera (1999: 35) considera que la seva presència en el *Llibre del fets del rei en Jaume* fa pensar més aviat en un influx aragonès, ja que n’és la forma general en l’època medieval.

vedalers (Per_1360/1386). ‘Vedaler, guardià d’un vedat’: «sinó los vedalers que ara són o per temps seran assignats a guardar axí los boschs de la dita ciutat com los boschs del dit loch». Variant dissimilada d’un hipotètic *vedader*, derivat de *vedat*, que s’usà sobretot a les terres de l’Ebre i nord valencià (*DECat* IX, 61b); cf. arag. *vedalero* (Fort 1994: 224; Navarro 2008a: 261; Borao 1908: 327; Aliaga 2004: 467).

vendable (Per_1358); *vendables* (Per_1351). ‘Vendible, que es pot vendre’: «la qual dita casa fo et és estada levada vendable per la dita vila de Calaceyt»; «aquells crit et levo vendables o a enpeyora ment deu dies continuats». Variant de *vendible* amb modificació vocàlica per influx de *venal* (*DECat* IX, 102b), de la qual només hi ha testimonis antics en textos de Mallorca (*DCVB*; *CICA*).

3. MOTS DE L’ARAGONÈS

L’examen d’aquests documents del Matarranya també ens ha permès de comprovar la utilització, tot i que escadussera, de paraules aragoneses com a conseqüència del contacte que en època medieval hi hagué en aquest territori entre l’aragonès i el català per haver estat les llengües pròpies dels repobladors que hi arribaren, sense oblidar, a més, la importància que tingueren dins la cancelleria reial de la Corona d’Aragó;⁸ a partir de mitjan segle xv també comença a tenir importància el castellà,

8. Vegeu, en aquest punt, les reflexions que Martines (2002: 157-161) planteja al voltant de la importància de l’aragonès en la configuració del valencià; creiem que cal tenir-les ben presents, atesa la continuïtat geogràfica i lingüística que existeix entre el Matarranya i el nord del País Valencià.

cosa que s'anirà reflectint en la *scripta* per la incorporació de paraules (o solucions) castellanes. Els vocables que destaquem són els següents:

aldeya (Per_1389). 'Aldea, poblet que no té civilment ni judicialment existència pròpia, sinó que depèn d'un altre poble': «Feyta carta en Cretes, aldeya de Alcaniz». Procedeix de l'àrab *dāʿīa*, amb epèntesi antihiàtica, enregistrada en els *Privilegis* de Catí (Castelló) de 1345 i en documents del Matarranya de 1339 i 1397 (*DECat* I, 168; Fort 2008: 338), pràcticament coincident amb la data del nostre pergamí; també en el vocabulari de Nebrija & Busa (1507: 170). S'atesta igualment en documentació aragonesa del segle XII (Fort 1994: 83), per la qual cosa ben bé podria tractar-se d'una variant d'aquesta procedència en els textos redactats en català, tal com ho afirma Gimeno Betí (1997: 88) en el cas d'un altre document castellonenc del segle XIV; a més, encara és recollit per Escrig en el seu diccionari valencià-castellà de 1851 (*DEscrig*). Actualment, amb el sentit de 'llogaret' s'usa *aldea* en zones del català nord-occidental i el valencià; pel que fa a la variant *aldeia*, encara es testimonia a Lleida i a la població tarragonina d'Alió (*ALDC* III, mapa 693), mentre que ha esdevingut una forma residual en l'aragonès del Sobrarbe (*TLA*).

camenya (Pro_1429); *camenyas* (Pro_1429). 'Jaç de brossa': «Item altra camenya ab tres goengues e hun parell de lançols de lana». Mot aragonès conservat a l'Alt Maestrat (*DCVB*) i recollit en diversos repertoris lexicogràfics occidentals (Gimeno Betí 1998: 148-149), procedent potser del ll. *CHAMENI, usat per Berceo i freqüent en la documentació aragonesa dels segles XIV i XV (veg. *DCECH* I, 773a-774a; Sesma & Líbano 1982: 131). També és recollit per Moneva en el seu vocabulari (Aliaga 2004: 128) i actualment es conserva en l'aragonès de la Vall de Chistau amb el significat d'«aixovar» (*TLA*).

centeno (Per_1374). 'Sègol': «trenta quafijos de forment et trenta kafizs de centeno». Mot procedent del ll. [HORDEHUM] CENTĒNUM. És pròpiament una paraula castellana, però amb presència en la documentació antiga aragonesa des del 1198 (Fort 1994: 58),⁹ per la qual cosa podem pensar que penetrà en els manuscrits en català del Matarranya a través de l'aragonès, de la mateixa manera que en textos valencians dels segles XIV i XV (*CICA*; Martines 2002: 171; Luna-Batlle 2011: 74). Avui és pràcticament l'única solució que es coneix a la banda occidental del domini lingüístic, des de Saidí (Osca) fins a Guardamar (Alacant) (*ALDC* IV, mapa 796; *ALDT*, mapa 239).

9. En aragonès medieval és freqüent *segle*, i com a formes actuals tenim *ségal*, *ságal* (Martines 2002: 171).

chançelladura (Per_1305); *chançeladures* (Per_1305). ‘Cancel·lació, anul·lació’: «et d’aquella on ere la chançelladura féu cuberta a un libre de notes»; «les altres chançeladures que en aquella escriptura en la primera regló són». Derivat de l’antic *cancellar* ‘cancel·lar’ < ll. CANCELLARE, el qual no s’enregistra en català, excepte en el diccionari valencià-castellà d’Escrig de 1851 com a mot valencià (*DEscrig*). Fora d’aquest àmbit lingüístic, apareix en castellà dins les *Siete Partidas* d’Alfons X el Savi sota la forma *cançelladura* (*CORDE*), motiu pel qual s’inclou dins el *Diccionario de Autoridades* de 1729 la paraula *canceladura* ‘la raya o rotura con que se borra o cancela un instrumento o escrito’ amb la citació següent: «Otro si decimos, que si la rotúra o la canceladúra de la carta fuesse en algunos de los lugares sobredichos, non debe ser creída en juicio, ni renovada; fueras ende si aquel que la mostrare pudiere probar que por ocasión, o por fuerza, o sin su grado, otro ficiera aquella rotúra o canceladúra» (*DA*); a partir d’aquí, aquesta veu fou inclosa com a entrada en totes les edicions del diccionari de la Real Academia Española, des de 1780 fins al 2001 (*MDA*; *NTLLE*). Pel que fa a l’aragonès, l’única informació que tenim sobre el mot s’incorpora en el *Vocabulario de Aragón* que Juan Moneva lliurà a la Real Academia Española al voltant de 1924 (Aliaga 2004: 7). Segons Moneva, la paraula *cancelladura* significa ‘tachadura’ i és antiquada, atès que només es documenta en les actes del procés de corts d’Aragó de 1398 convocades per Martí I a Saragossa, d’on extreu la citació següent: «con la rasura et cancelladura en el séptimo renglón» (Aliaga 2004: 130).¹⁰ Amb aquestes poques dades podem concloure, doncs, que aquest vocable propi del llenguatge jurídic i administratiu fou compartit només per l’aragonès i el castellà, i que el seu ús escadusser en textos escrits en català fou probablement per influència aragonesa.

cuba (Pro_1403/1404/1407); *cubes* (Pro_1401/1403). ‘Bota gran de fusta per a tenir-hi vi’: «huna cuba de fusta de roure tinent doents quartés poch més o menys»; «axí aquells ensems ab lo cub e ab les cubes e vexells de tenir vy». Paraula procedent del ll. CUPA, usada en nuclis de la Baixa Ribagorça, la Llitera i el Matarranya (*ALDCV*, mapa 971);¹¹ amb el sentit de ‘cup’ es recull als pobles castellonencs d’Herbers i Castell de Cabres (*ALDT*, mapa 342). Segons Coromines (*DECat* II, 1105b), tot i que apareix en un manuscrit pallarès de 1100, es tractaria d’un manlleu recent del castellà. Tanmateix, la data de registre dels exemples en els manuscrits de Fondespata i, sobretot, el fet que s’atesti en documentació valenciana del segle XIII (Ponsoda 1996: 263), fa

10. Segons l’edició de les actes del procés duta a terme per Navarro (2008b: 60), la referència que aporta Moneva apareix en el full 88v i no en el 84.

11. També fou coneguda a Fraga i Gandesa (*DCVB*).

pensar que realment es tracta d'un aragonesisme. Cf. Fort (2003: 100) qui enregistra el mot en textos de Fondespatla del 1570.

esllegir* (Per_1383); *eslegir* (Pro_1402/1403/1406/1410/1411/1414/1421/1422/1424/1426). 'Elegir, escollir': «dos bons hòmens, los quals vós esllegireu et demanareu»; «en lo qual faz e eslegesch marmesós meus és a saber en Pere Quorals e n'Arnau Piquer veyns del dit loch absents»; «en lo qual eslegim marmesós e exsecutors és a saber en Pere Celma notari e en Bernat Aguirra veyns del dit loch absents». Variant del verb *elegir* < ll. ELIGĒRE, que per hipercorrecció adoptà el prefix *es-*, tal vegada per analogia amb el sinònim *escollir* o, fins i tot, per influència de l'aragonès antic *esleir* (cf. Buesa 1989: 107). Apareix en documentació escrita en català d'Albelda (Osca) de mitjan segle XVI (Giralt 2012: 192), és recollit igualment per Moneva en el seu vocabulari aragonès de 1924 (Aliaga 2004: 216) i actualment perviu en el català d'algunes zones de la Franja (Giralt 2005) i en aragonès (*TLA*). Aquesta evolució fonètica popular també s'enregistra en castellà des del segle XIII en la forma *esleer*, i a finals del segle XV *eslegir* (*CORDE*), encara que aviat s'imposà la solució culta *elegir* (*DCECH* II, 551b).

logartinent (Per_1364); *lugartinent* (Per_1364); *logarstinent* (Per_1371). 'Lloctinent, el segon en autoritat: «yo en Bernat Bertolomeu, logartinent de alcayt en Val-de-roures»; «Al hondrado Bernat Bertolomeu, lugartinent de alcayt en Val-de-roures»; «en Bernat Nicolau et Miquel Cristòvol, notari, veyns de la Frayneda, axí com a logarstinent de jurats». Tot i que els substantius habituals en els documents del Matarranya són *lloctinent* o *tinentlloc*, d'acord amb les solucions pròpies del català antic (*DCVB*), també es testimonia *logartinent* (i variants) possiblement per adaptació de l'aragonès *lugartenient* (cf. Lagüéns 1992a: 175; Navarro 2008a: 250; *CORDE*); en un plet ribagorçà de 1316-1319 es testimonia la forma *tinentlugar* (Moret 2010: 82; Moret & Tomás 2014: 160), segurament presa de l'aragonès *tenientlugar* (Lagüéns 1992a: 175).

minguar* (Per_1369). 'Minvar, disminuir': «sy alguna cosa en minguarà, que us entreguen en los altres béns nostres obligats a nós en general». Sembla que *minguar* no és una solució pròpiament catalana, atestada antigament per primera vegada en el *Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina* del segle XIII, potser com a manlleu de l'aragonès antic (Ponsoda 1996: 287), com seria el cas del manuscrit del Matarranya. Actualment s'usa *minguar* i *mingua* en alguna zona occidental fronterera de l'àmbit lingüístic català (*DECat* V, 597b; Giralt 2005) i en aragonès (cf. Arnal 2003; *TLA*).

préstem (Per_1374); *enpréstem* (Per_1374); *enpréstemps* (Per_1374). 'Préstec': «en la qual dita procuració volie poder de manllevar et pendre manleuta o manleutes, préstem o enpréstemps, comanda o comandes de pans, de vi o de oli odres»; «que puxau

manllevar, traure et pendre manleuta o manleutes, enpréstem o enpréstemps, comanda o comandes de pans, oli, vi, odres o de qualssevol altres cosses que vós trobar et aver porets et necessàries seran». Heus aquí una variant del cast. *préstamo*, arag. *príestamo*, port. *préstimo*, i per explicar-la suggereix Corominas (*DCECH* IV, 647a) que es pot partir del ll. PRAESTĪTUM > it. *préstito*, cast. *préstido*, amb un canvi de la terminació per influència del sufix àton preromà -*amo*, -*imo* (cf. *páramo*, *légamo*). Pel que fa al nostre mot, haurem de pensar, com en el cas del *Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina* (cf. Ponsoda 1996: 300), que s'ha adoptat i adaptat la solució aragonesa —cf. *préstam* en el diccionari valencià castellà d'Escrig de 1851 (*DEscrig*)—, però mantenint el vocalisme àton etimològic i que li és propi al català *prétec*. D'altra banda, en els textos del Matarranya, dues de les formes recollides posseeixen un prefix *en-* segurament per analogia amb el verb antic *emprèstar* 'prestar'; cf. *empréstamo* en documents castellans i navarresos dels segles XII i XIII, i també en textos de Fernández de Heredia (*CORDE*). A més, la solució *empréstemps* ofereix ultracorrecció en la darrera síl·laba, potser perquè l'escrivà relacionà la terminació del mot amb la paraula *temps*.

tabardo (Pro_1410). 'Abric que cobria des del coll fins més avall de la cintura': «hun tabardo vermell». Variant de *tabard*, d'origen incert, tal vegada germànic, propagada a través del francès antic *tabard*; en català es documenta la forma llatinitzada *tabardum* en un manuscrit mallorquí de 1347 (Veny & Massip 2013: 45) i ja *tabardo* en textos de fi de segle XV, un d'ells valencià (*DECat* IV, 428b) i un altre lleidatà (Farreny 1986: 218), i es probable que aquesta solució fos aragonesa (cf. Sesma & Líbano 1982: 342), més que no pas castellana (cf. *DCVB*). En l'àmbit catalanòfon, aquesta forma es conserva a la Franja (Giralt 2005).

valitat (Per_1374). *A valitat de* 'per a validitat de, per a validesa de': «comanda o comandes de pans, oli, vi, odres o de qualssevol altres cosses que vós trobar et aver porets et necessàries seran a valitat et profit del dit concell de qualssevol persones de qualsevol ley o condició sien». És un calc de la locució llatina *ad validitatem*, encara que el substantiu resulta *valitat* per reducció sil·làbica. S'atesta en aragonès medieval la forma *validat* en 1354 (Castillón 1983: 139 i 140), en castellà medieval amb les variants *validat* (en 1415 i 1417) i *validad* (en 1484 i 1540) (*CORDE*; *DCECH* V, 733b), i també en documentació valenciana del segle XVII (Baixauli 2001: 231). En el nostre cas, atesa la data de documentació de l'exemple, podem considerar que és un manlleu de l'aragonès.

4. MOTS NO ENREGISTRATS

Han aparegut, així mateix, unes poques veus i variants lèxiques que no han estat localitzades en cap dels repertoris lexicogràfics consultats ni tampoc en els estudis que s'han dut a terme sobre la llengua catalana continguda en textos medievals d'àrees properes o allunyades del Matarranya. Ens referim als següents vocables:

atrehudaments (Pro_1400). 'Tribut': «puxe fer e atorgar carta o cartes de vendicions, alienacions, cambis, asensaments, atrehudaments e qualssequer altres testaments». Derivat postverbal d'*atrehudar* 'tributar', solució enregistrada l'any 1400 en els mateixos testaments de Fondespata i també en textos de Jaca del segle xv (Alvar 2000: 204; cf. Boraó 1908: 170), variant del català *atrahudar*, documentat en 1309 (*DECat* VIII, 829a). El substantiu que atestem actua com a sinònim de *trehut*, però no se'n coneix cap documentació en català¹² i l'hem de relacionar amb la paraula medieval aragonesa i navarresa *treudamiento* 'tributació' (Bofarull 1871: 294; Yanguas 1987: 238; *CORDE*). Per tant, atesa la manca d'altres exemples catalans a hores d'ara, podem suposar que la solució navarroaragonesa fou adaptada al català tal com consta en el manuscrit del Matarranya.

consellal (Per_1379); 36; *conçelal* (Per_1372); *consellals* (Per_1383). 'Relatiu o pertanyent al consell': «el qual afronte ab heretat d'en Johan Fuster et ab eretat de na Maria, muller d'en Johan Gil, et ab braçal consellal»; «llà hon d'altres vegades és costum tenir et justar consell per afers consellals». També hi ha un ús adverbial amb el sentit 'de forma col·legiada, corporativa' en el context següent: «tots ensemble et quiscun de nós, singularment et conçelal, per si et per lo tot obligam tots nostres béns et de cada hun de nós». Evidentment, es tracta d'un adjectiu derivat de *consell* < ll. CONCĪLIUM, amb l'afegitó del sufix *-al* < *-ALE* indicador de pertinença, tot i que no n'hi ha testimoni enlloc. Tan sols testimoniem en aragonès l'equivalent *concellar* en un document de Panticosa de 1628, encara que format amb un prefix diferent (Vázquez 2004: 198).

12. Tan sols en el *Llibre dels fets del rei en Jaume* apareix *trehudament*, encara que en el context en què s'insereix sembla ser un adverbi: «e ço que ls altres no li gosen dir, li diria jo aitan trehudament com a I cavaller»; planteja Bruguera (1999: 44) que s'hauria de relacionar amb *trabut* 'tribut', tot i no ser corrent la formació d'un adverbi en *-ment* a partir d'un substantiu, i que significaria 'tributàriament', però emprat amb un sentit figurat de cortesia, és a dir, 'cortesament'. La interpretació de Bruguera, però, no és encertada segons Ferrando (2001: 527) i cal relacionar el mot amb l'adjectiu aragonès *trebudo* 'atrevit, agosarat', a partir del qual s'explica perfectament la creació de l'adverbi català.

enmena (Per_1369, Pro_1403). ‘Esmena, correcció, compensació’: «et ab satisfació et enmena de tots dans, greuges et mesions»; «Item vull e man que sien tornats a Ramon Castelló XVIII dinés iaqueses, los quals prenguí d’ell d’enmena». Derivat postverbal d’*enmenar* (veg. supra); cf. *emena* en textos jurídics del segle XIII (cf. Duarte 1985: 121; Martí i Castell 2002: 172).

inventarizar (Pro_1400); *inventarizar* (Pro_1410): ‘Inventariar’: «Emperò vull e man que no li sie ni puxe éser feyt invantari ni inventarizar béns tenguts»; «e que no ly puxe éser feyt inventari negú ni a agreugats de inventarizar aquells per neguna persona». Derivat d’*inventari* (doc. 1295) o *inventari* (doc. 1376) < ll. INVENTARIUM ‘llista de tot allò que s’ha trobat’, d’on surt el verb *inventariar*, atestat ja en 1399, afegint-hi el sufix *-ar* < *-ARE*, el més usual per a la formació de nous verbs en català (*DECat* IX, 117a); tanmateix, en els textos de Fondespatla hi ha una forma creada amb el sufix *-izar* (actualment *-itzar*) < *-IZIARE* (Moll 2006: 264), tal vegada per analogia amb nombrosos cultismes verbals constituïts amb aquesta terminació.

frascules (Pro_1410). ‘Coses de poc valor’: «ab totes e qualsseville aynes, robes, frascules de ly e de lana». S’haurà d’interpretar aquest mot com a variant del català *frascoles*, diminutiu de *frasques* ‘menudalla’, del mateix origen que l’italià *frasca* ‘ramatge’ i del castellà dialectal *frasca* ‘coses molestes’ (d’on surt *enfrascarse*), però d’etimologia desconeguda, tal vegada preromana indoeuropea (*DECat* IV, 169a). La forma *frascola* es documenta en 1382 en un manuscrit de l’arxiu de Montblanc (*DCVB*), però no hi ha testimoni de *frascules*, amb un estrany tancament de la vocal tònica del sufix, potser per equivocació de l’escrivà.

5. FINAL

Si tenim en compte els condicionants comentats a la introducció, és a dir, el llenguatge formulari que s’hi troba i l’esmentada homogeneïtat escripturària, queden clares les limitacions que plantegen els manuscrits del Matarranya a l’hora d’esbrinar elements realment dialectals, perquè l’espontaneïtat resta restringida a la mínima expressió. El lector que s’hi apropa comprova que hi ha una *scripta* coincident amb la d’altres textos de la mateixa època, però la nostra anàlisi demostra que, d’elements marcats diatòpicament, n’hi ha, fins i tot en la sincronia medieval en la qual els manuscrits foren redactats, encara que cal assenyalar que aquesta conclusió està avalada per la informació que actualment tenim sobre les paraules estudiades a partir del

corpus bibliogràfic consultat, la qual cosa no vol dir que en un futur algunes de les afirmacions aquí exposades puguin ser matisades o revisades.

De les dades exposades, podem concloure que les particularitats lèxiques dels manuscrits del Matarranya emprats són clarament occidentals i que, a més, són nombroses les que resten atestades en documents produïts a l'àrea valenciana, juntament amb d'altres aplegades en textos d'origen nord-occidental, tot i que amb un pes específic menor; a més, també hi apareixen alguns elements lèxics privatis de la Franja i, en principi, particulars del català d'Aragó. Tots aquests ingredients, doncs, donen una fesomia als escrits medievals de la Franja d'Aragó que en justifica, amb escreix, la recerca i l'estudi lingüístic.

JAVIER GIRALT LATORRE

Universitat de Saragossa

jgiralt@unizar.es

ORCID 0000-0002-5518-1123

MARÍA TERESA MORET OLIVER

Universitat de Saragossa

mmoret@unizar.es

ORCID 0000-0002-2336-6094

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC = VENY, J. & L. PONS, dir., *Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC, 7 vol. [En línia: < <http://aldc.espais.iec.cat/mapes/>>, consulta: 25-07-2018.]
- ALDT = GIMENO BETÍ, LL. (1997) *Atles Lingüístic de la Diòcesi de Tortosa*, Barcelona, IEC.
- ALIAGA, J. L., ed. (2004) *Juan Moneva y Puyol. Vocabulario de Aragón*, Saragossa, Xordica/PUZ/IFC.
- ALVAR, M. (2000) *Estudios sobre el dialecto aragonés*, II, Saragossa, IFC.
- ARNAL, M. L. (2003) *Diccionario del habla de la Baja Ribagorza occidental (Huesca)*, Saragossa, IFC / Gara d'Edizions.
- BAIXAULI, I. A. (2001) *Els artesans de la València del segle XVII. Capítols dels oficis i col·legis*, València, Universitat de València.
- BATLLE, M. *et al.* (2016) *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, Barcelona, PAM.
- BAYERRI, E. (1979) *Refyaner català de la comarca de Tortosa*, vol. III, Tortosa, La Gràfica.

- BOFARULL, A. de (1871) *Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón. Tomo XXXIX. Rentas de la Antigua Corona de Aragón*, Barcelona.
- BORAO, J. (1908) *Diccionario de voces aragonesas*, Saragossa, IHP, 2a ed.
- BRUGUERA, J. (1999) *El vocabulari del Llibre dels fets del rei en Jaume*, València/Barcelona, IIFV/PAM.
- BUESA, T. (1989) *Estudios filológicos aragoneses*, Saragossa, Universidad de Zaragoza.
- CASANOVA, E. (1988) *El lèxic d'Antoni Canals*, València, IFV/PAM.
- CASTILLÓN, F. (1983) «Los sanjuanistas de Monzón (Huesca) (1319-1351)», *Cuadernos de Historia Jerónimo Zurita*, 47-48, p. 139-296.
- CICA = TORRUELLA, J. & M. PÉREZ SALDANYA & J. MARTINES, dirs., *Corpus Informatitzat del Català Antic*. [En línia: <<http://www.cica.cat/index.php>>, consulta: 20-03-2017.]
- COLÓN, G. & A. GARCÍA (2002) *Furs de València*, vol. IX, Barcelona, Barcino.
- CORDE = *Corpus diacrónico del español*. [En línia: <<http://www.rae.es>>, consulta: 20-03-2017.]
- COROMINES, J. (1991) *El parlar de la Vall d'Aran*, Barcelona, Curial.
- COROMINES, J. (1997) *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor, 5a ed.
- DA = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (1729) *Diccionario de Autoridades*. [En línia: <<http://web.frl.es/DA.html>>, consulta: 28-03-2017.]
- DCECH = COROMINAS, J. & J. A. PASCUAL (1980-1991) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vol.
- DCVB = ALCOVER, A. M. & F. B. MOLL *Diccionari català-valencià-balear*. [En línia: <<http://dcvb.iecat.net/default.asp/>>, consulta: 20-03-2017.]
- DECat = COROMINES, J. (1980-2001) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 10 vol.
- DEscrig = ESCRIG, J. (1851) *Diccionario valenciano-castellano*, València.
- DIÉGUEZ, M. A. (2001) *El llibre de cort de justícia de València (1279-1321)*, València/Barcelona, IIFV/PAM.
- DLE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Diccionario de la lengua española*. [En línia: <<http://dle.rae.es/>>, consulta: 15-06-2019.]
- DUARTE, C. (1985) *El vocabulari jurídic del Llibre de les Costums de Tortosa (ms. 1272)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- FAGES, N. (1853) *Aforismes rurals*, València.
- FARRENY, M. D. (1986) *Processos de crims del segle XV a Lleida: transcripció i estudi lingüístic*, Lleida, IEI.
- (2004) *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*, Barcelona, IEC.

- FAVÀ, X. (1996) «Estudi lingüístic de textos inèdits en català al Matarranya (s. xv i xvi)», *Anuari de Filologia*, XIX, Secció C, núm. 7, p. 63-93.
- FERRANDO, A. (2001) «Aproximació dialectològica al *Llibre dels fets*, de Jaume I», *Arxiu de Textos Catalans Antics*, 20, p. 511-531.
- FORT, M. R. (1993) «La lengua catalana en documentación del siglo xvi de la Franja Oriental de Aragón: unas actas del ayuntamiento de Fraga», dins A. Egido & T. Buesa (eds.), *II Curso sobre Lengua y Literatura en Aragón (Siglos de Oro)*, Saragossa, IFC, p. 193-225.
- (1994) *Léxico romance en documentos medievales aragoneses (siglos xi y xii)*, Saragossa, Gobierno de Aragón.
- (1999) «Lèxic de l'administració i del món rural en documentació municipal de Fraga (s. xvi)», *Caplletra*, 27, p. 87-98.
- (2000) «Elements lèxics i toponímics en un document de Fraga de 1501», *Aragón en la Edad Media*, 16, p. 355-371.
- (2002) «El català i l'aragonès, llengües en contacte (edat mitjana i moderna)», *Caplletra*, 32, p. 111-125.
- (2003) «El català en documentació notarial del segle xvi (Baix Aragó)», dins *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, PAM, p. 87-105.
- (2008) «Bilingüisme en el Baix Aragó: el català i l'aragonès en un document del segle xiv», *Aragón en la Edad Media*, 20, p. 335-348.
- GIMENO BETÍ, LL. (1997): «L'adstrat aragonès en un document castellanenc del segle xiv», dins J. Colomina i Castanyer (ed.), *Llengües en contacte als regnes de València i Múrcia (segles XIII-XV)*, Alacant, Universitat d'Alacant, p. 79-98.
- (1998) *De lexicografía valenciana (Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona)*, València/Barcelona, IIFV/PAM.
- GIRALT, J. (2005) *Lèxic de la Llitera*, Lleida, Milenio.
- (2012) *La llengua catalana en documentació notarial del segle xvi d'Albelda (Osca)*, Albelda, Ajuntament d'Albelda / CELI / DPH.
- (2013) «Empremtes diatòpiques en textos notarians del segle xvi de Roda d'Isàvena escrits en castellà», *Alazet*, 25, p. 77-96.
- (2016) «Scripta nord-occidental en manuscrits del Matarranya del segle xv» dins *Actes del XVIIè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, en premsa.
- GIRALT, J. & MORET, M. T. (2018): «Sie manifesta cosa a tots hòmens». El català del segle xiv en textos notarians del Matarranya (Terol), Saragossa, Prensas Universitarias de la Universidad de Zaragoza.

- LAGÜÉNS, V. (1992a) *Léxico jurídico en documentos notariales aragoneses de la Edad Media (siglos XIV y XV)*, Saragossa, Gobierno de Aragón.
- (1992b) «Semántica jurídica: binomios léxicos en la prosa notarial», dins *Actas del II Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*, vol. I, Madrid, Pabellón de España, p. 1121-1128.
- LLEAL, C. (1997) *Vocabulario de la Cancillería Aragonesa (siglo XV)*, Saragossa, IFC.
- LUNA-BATLLE, Xavier (2011) *Llibre de plantar vinyes e arbres... (Tractat d'agricultura del segle XV)*, Barcelona, UB/MCI/PAM.
- MASSIP, F. (1992) «Elementos teatrales de la processó del Corpus de Tortosa (segles XIV-XVII)», *Estudis de llengua i literatura catalanes. XXIX. Miscel·lània Jordi Carbonell*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 43-80.
- MARTÍ I CASTELL, J. (2002) *Estudi lingüístic dels Usatges de Barcelona*, Barcelona, Curial/PAM.
- MARTÍ MESTRE, J. (1994) *El «Libre de Antiquitats» de la Seu de València*, vol. II, València/Barcelona, IIFV/PAM.
- MARTÍ MESTRE, J. (2006) *Diccionari del valencià col·loquial (segles XVII, XVIII i XIX)*, València, PUV.
- MARTINES, J. (2002) «L'aragonès i el lèxic valencià. Una aproximació», *Caplletra*, 32, p. 157-201.
- MDA = INSTITUTO DE INVESTIGACIÓN RAFAEL LAPESA DE LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2013): *Mapa de diccionarios*. [En línia: <<http://web.frl.es/ntllet>>, consulta: 28-03-2017.]
- MIRALLES, J. (1984) *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, vol. II, Mallorca, IEB/Moll.
- MOLHO, M. (1963) *El Fuero de Jaca*, Pamplona, CSIC.
- MOLL, F. B. (2006) *Gramàtica històrica catalana*, València, PUV.
- MORAN, J. & J. A. RABELLA (2016) «El naixement de la consciència lingüística en la llengua catalana», dins J. Terrado & F. Sabaté (eds.), *El naixement de la consciència lingüística a l'Edat Mitjana*, Lleida, Pagès Editors, p. 155-170.
- MORET, M. T. (2009) «Locucions i expressions codificades en documents notarial aragonesos del segle XIV escrits en català», dins *Actes del Catorzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, AILLC/PAM, p. 261-269.
- (2010) *Documentació notarial aragonesa del segle XIV escrita en català. Edició i estudi grafemàtic*, Saragossa, tesi doctoral inèdita.
- (2016) «La llengua del Matarranya durante la Edad Media», dins C. Laliena (coord.), *Matarranya, gentes y paisajes en la Edad Media*, Valderrobres, Comarca del Matarranya / Universidad de Zaragoza / Gobierno de Aragón, p. 296-308.

- MORET, M. T. & G. TOMÁS (2014) *El pleito del guaije ganadero de Ribagorza (1316-1319). Edición y estudio histórico-lingüístico*, Saragossa, IFC.
- NAVARRO, G. (2008a) *Cuentas del concejo de Mirambel (1472-1489)*, Saragossa, IET/CEMA.
- (2008b) *Actas de las Cortes de Zaragoza de 1398-1400*, Saragossa, Gobierno de Aragón/CEMA.
- NEBRIJA, E. A. & G. BUSA (1507) *Diccionario latín-catalán y catalán-latín*, Barcelona, Puvill Libros S.A., [ed. facsímil i estudi preliminar de G. Colón & A. J. Soberanas, 1987].
- NTLLE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, *Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española*. [En línia: <<http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtllle>>, consulta: 28-03-2017.]
- PALDC = VENY, J. *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC, 5 vol. [En línia: <<http://aldc.espais.iec.cat/mapes/>>, consulta: 25-07-2018.]
- PALET, T. & M. ROMERO (1987) *Capbreu de la Baronia d'Entença (s. XIV)*, Tarragona, Diputació de Tarragona.
- PONSODA, J. J. (1996) *El català i l'aragonès en els inicis del Regne de València segons el Llibre de Cort de Justícia de Cocentaina (1269-1295)*, Alcoi, Marfil.
- QUINTANA, A. (2007) «Les llengües de la documentació de l'Arxiu del Consell de les Paüls d'Isàvena de 1546 a 1667 (II)», *Alazet*, 19, p. 159-256.
- QUINTANA, A. & L. MARTÍNEZ (2007) «Scripta ribagorçans del segle XIII», dins *Xandra. Estudis aragonesos de llengua i literatura*, Calaceit, ASCUMA/IEBC, p. 89-104.
- RASICO, Ph. (1990) «El *Capbreu de la Vall de Ribes*. Edició críticofilològica i estudi lingüístic», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 42, p. 341-378.
- SCHIB, G (1977) *Vocabulari de sant Vicent Ferrer*, Barcelona, FSVC.
- SESMA, J. A. & A. LÍBANO (1982) *Léxico del comercio medieval en Aragón (siglo XV)*, Saragossa, IFC.
- TORRÓ, J. (2009) *Llibre de la Cort del Justícia de Cocentaina*, València, UV/AVL.
- TLA = *Tresoro d'a Luenga Aragonesa*, Gobierno de Aragón/ Diputación Provincial de Huesca. [En línia: <<http://diccionario.sipca.es/fabla/faces/index.xhtml>>, consulta: 15-03-2017.]
- VÁZQUEZ, J. (2004) «Notas sobre aragonesismos atestiguados en un documento notarial tensino de 1628 y en una copia posterior», *Alazet*, 16, p. 181-246.
- (2011) *Ordinaciones y paramientos de la ciudad de Barbastro publicados por D. Mariano de Pano. Aspectos lingüísticos*, Barbastro, Ayuntamiento de Barbastro.
- VENY, J. (1960) «Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes. II», *Revista de Filología Española*, XLIII, 1/2, p. 117-202.

- VENY, J. (1971) «*Regiment de preservació de pestilència*» de Jacme d'Agramont (s. XIV), Tarragona, Diputació Provincial de Tarragona.
- (2009) *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, vol. II, Barcelona, IEC.
- VENY, J. & A. MASSIP (2009) *Scripta eivissenca*, Barcelona, IEC.
- (2013) *Scripta mallorquina*, I, Barcelona, IEC.
- YANGUAS, J (1987) «Diccionario de las palabras anticuadas que contienen los documentos existentes en los archivos de Navarra, y de su correspondencia con el lenguaje actual», *Archivo de Filología Aragonesa*, 39, p. 205-241. [Publicat per primera vegada en 1854 per la Imprenta Francisco Erasun de Pamplona.]